

A 36054

736054

TRAJÁN FOGLALÁSA ÓTA

IRTA :
DR. ERDÉLYI LÁSZLÓ
EGYETEMI TANÁR

Gombos-nyomda, Kolozsvár

1918

SZTE Egyetemi Könyvtár

J000417372

A román Nemzeti Tanács a világ népeihöz szózatot intéz s azt hirdeti, hogy a magyar nép uralkodó osztálya évszázadokon át „testi és lelki *rabságban, szolgaságban*” tartotta a román nemzetet, azon a területen, amelyet „*Traján császár foglalása óta mind a mai napig*” a románok karja munkált meg és vére áztatott.

E proklamációt komolyan kell vennünk, kézlegyintéssel nem térhetünk fölötte napirendre. Ha teljesen némák maradunk, annyit jelentene, hogy vagy kevésbe vesszük, vagy igazát elismerjük, vagy nem is tudunk rá felelni. A magyar közönség zavarba jő s nem tudja, mit veljen, mikor a történeti igazság és jog nevében ily vádakot hall minden visszhang nélkül ott, ahol a tudomány egyeteme székel. Hát hiszem, hogy fog hallani visszhangot, sokat. — Magam is elmondom tudományos meggyőződésemet.

Traján római császár Krisztus után 101—106 közt két ízben vezetett hadjáratot a Temes-vidéken át Erdély területére. Végül teljesen megtörte a vitézül harcoló dák népet, melynek fejedelme öngyilkossá lett. A *dák nép* kétségbeesett elkeseredésében részint elpusztult, részint kivándorolt. Egy része tán mégis visszamaradt, de erről semmi hír többé. Mindössze

160 évig volt Dácia római uralom alatt. Ez kevés idő volt arra, hogy az elkecsereedett dákok elrómaiiasodjanak. A betelepített katonaság és új lakosok közt kevés volt az itáliai, latin, több a kisázsiai, szíriai görög. A római uralom köréből nem maradtak ránk sem dákok, sem római helynevek, csak a Maros és Ompoly neve. A Maris főnév több mint ötszáz évvel előzte meg a római uralmat. Az Ompoly folyó neve ugyanaz, mint Ampelum városké. Ez pedig görög eredetű, ampelos annyi mint szőlőtő. Tehát görögök adtak nevet az Ompoly-völgy szőlőjéről annak a városkának, amelynek aztán szlávok adtak nevet az aranyról, zlató-ról, t. i. Zalatnának. Nem maradt meg *Napoca*, *Potaissa* híres dáciai római városok neve, nyomtalanul eltűntek és csak ezer évvel Traján kora után tűnik elő ama városok vidékén a magyar Kolos (*Clus*, *Culus*) vára és Torda vára. Nyomtalanul eltűnt *Apulum* vára s ezer év múlva ott latinul „Alba“ várat, vagyis Fehérvárat emlegettek, melyet a Gyulákról neveztek el. Az egyik dáciai tartomány fővárosa *Porolissum* helyén sok száz év múlva szegény szláv nevű község, Mojgrád áll, egykor szláv vár a magyarok előtt. Ugyancsak kései szlávok raktak valami kis várfélet a dákok fejedelmi fővárosa, *Szarmizegetusa* romjaiból, s neveztek el ott egy helységet *Gradistyenek*. A dákok Erdélyen kívül ellenségei maradtak a rómaiaknak s ismételten betörték egykori területükre. De aztán megjelentek mögöttük a Fekete-tenger északnyugati partvidékén a gótok s Krisztus után 260 táján elfoglalták Dáciát. Ez időtől fogva a római pénzek teljesen megszűnnek Dácia területén, valamint a római feliratok is. Aurelianus császár 270—275 közt a Temes vidékére szorult dáciai katonákat

és telepeseket áttelepítette a mostani szerbiai Duna-partra.

Az oláhok vagy románok sok száz év alatt nem tudtak megmagyarosodni. Bizonyos, hogy a rómaiak ellen elkeseredett dákok százhatvan év alatt még kevésbbé rómaiiasodtak el ott, hol római katona, tiszt, telepes amugyis kevés volt a római birodalom görög, szíriai s más nyelvű katonáihoz, telepeseihez képest. De százhatvan év múlva ezek is távoztak Erdély területéről s a Temes vidékéről. Aztán a *gótok, hunnok, gepidek* uralkodtak e tájakon 270—570 közt háromszáz évig. Majd az *avarok és szlávok* lepték el a Duna-Tisza és a Maros vidékeit 570-től kezdve a frank hódításig, 800-ig s a magyar honfoglalásig, 900 körül. De még ezután sincs nyomuk se dákoknak, se rómaiaknak, se oláhoknak Magyarországon és Erdély területén egészen III. Béla király P. nevű jegyzőjéig, ki 1204 táján írta meg a magyar honfoglalás történetét.

Ez az *Anonymus* jegyző kitűnően ismerte a saját korát, de nem ismerte a háromszáz évvel azelőtt lefolyt magyar honfoglalást. A népénekések, igricek mondáit leszólta, megvetette s a honfoglalás korabeli irások közül alig tudott mást, mint Regino lotharingiai apát néhány adatát az ott kalandozó magyarokról. Amit a honfoglalásról írt *Anonymus*, azt jórészt maga kombinálta a saját korabeli viszonyokból, visszakövetkeztetéssel, fölhasználva a honfoglaló családok hagyományait. Ily módon neki köszönhetjük *Magyarország legrégibb föld- és néprajzát*, melynek értéke az 1150—1204. közti időkre megbízható.

Anonymus munkájából bizonyos, hogy az oláhok 1150 körül már itt laktak. Azt írja a

királyi jegyző, hogy Attila király halála után Pannonia földjét a Dunáig római fejedelmek foglalták el (ami legfőlebb Nagy Károly frank-római császárra igaz, de háromszázötven évvel Attila után) és ott helyezték el pásztoraikat (11. fejezet). Az (Igfon) erdőn túl (mely Nagyváradtól keletre terült el) oly föld volt, melyet egyszerűen Erdőelnek, Erdélynek vagyis Erdőntulinak neveztek. Ezen földön a Gyula—Zsombor vagy Maglód magyar nemzetség birtokai terültek el Esküllő vidékén. A nemzetség honfoglaló őse Tötöm vezér. Az erdélyi föld híres arról, hogy homokjában aranyat találnak és gyűjtenek s hogy az az arany igen jó. Lakóai *oláhok és szlávok* (blasii vagy blaci, blachi és sclavi), *kiknek nincs más fegyverük, mint íjjuk és nyiluk*, nem jó katonák, azért a kúnok- és besenyőktől sok jogtalanságot szenvednek. A vezérok Gyeló, kinek neve megmaradt Gyaló, a mai Gyalu község nevében. A honfoglaló magyar nemzetség a Szilágy folyón túl átkelt a meszesi országhatár gyepükapuján s az *Almás folyó völgyén át eljutott a felső Szamosig hol Gyelónak vára volt*. Még a *Kapus* folyót is említi Anonymus, meg *Esküllő* helységet, többet aztán nem ismer Erdélyből. Amit a harc lefolyásáról elmond, azt csak ő képzelte el (22—27. fej.). Oláhokat említ még a *Temes vidékén is kúnokkal és bolgárokkal együtt, a bolgároknak pedig három kenézéről szól* (44. fej.).

Azt nem tudta, hogy a kúnokat Szent László 1090 körül telepítette oda mint hadifoglyokat, csaknem 200 évvel a honfoglalás után. A *kenézek* nagyon ismeretesek a magyarországi oklevelekből. Így nevezték nálunk az oláh falvak telepítőit és örökös biráit. Olyanok ezek, mint a magyarországi német, szász tele-

pes falvak élén a *soltészek* (scultetus, schultheiss). Anonymus adata nagyon becses annyiban, hogy az első magyarországi kenézeket bolgároknak mondja, a bolgárok pedig elszlávosodott török fajta hunnok. A későbbi oklevelelekből tudjuk, hogy kenézek hozták az oláhokat a Temesvidékre és Erdély különböző területeire, mint szabad telepeseket. Az oláh telepések azonban nem kötöttek ki maguknak helyi önkormányzatot, mint a II. Gyécsa király óta betelepedett németek, az 1250 tájától ugynevezett szászok.

A *legelső oláhok* valószínűleg Komnenosz Mánuel görög császár hadaival kerültek Magyarországra területeire 1150 táján, legelőször a Temesvidékre, továbbá a felső Szamos mellé Gyeló=Gyalu tájékára és Fogarasnál az Olt folyó déli partján fekvő erdős területre. A *legrégebbi oklevelek*, melyek oláhokat említenek Magyarországon, a szebeni és barcasági németek kiváltságlevelei, amelyek a Szeben és Brassó közt lakó oláhok és besenyők erdejéről, földjéről szólnak 1222—1224 ben. A *fogarasi oláhokat* III. Béla király hozta 1182. évi hadjáratáról, amikor mint rokon beavatkozott a görög császári család viszályaiba s Nist, Szófiát elfoglalta. E vidék oláh lakóssai közül hadifoglyokat hozott a magyar király és letelepítette őket a szebeni szászoktól keletre elterülő erdős vidékre. Ugyanoly hadifoglyok voltak ezen oláhok, mint a mellettök lakó besenyők. Egy 1250. évi oklevél szerint már 1215 táján együtt harcoltak a *szebeni várispán* hadában szászokkal, székelyekkel és besenyőkkel Viddinnél a kúnok ellen. III. András király 1292 ben megengedte az Ákos nembeli Györke fia Sándornak, hogy *három hunyadvármegyei falujába oláhokat telepíthessen*; a következő esztendőben pedig elrendelte, hogy az *öss-*

szes oláhokat, universos olacos, kik a nemesek vagy b rki más birtokán laknak, *vissza kell vinni* erővel is a *Székes nevü királyi birtokra*, csupán a gyulafehérvári káptalan *Fülesd és Enyöd* nevü birtokára telepített *hatvan oláh háznép* maradjon meg IV. László király adománya alapján s ezektől a királyi adószedők nem szedhetnek ötvenedet, tizedet vagy más adót, mert t. i. ezek az urbéri bevételek a káptalant illetik. Ezen adatok eléggé mutatják, hogy *mily kevés* akkor még, az Árpádkor legvégén Erdélyben az oláhság. *Csak királyi földeken* voltak oláh hadifoglyok, kik a besenyőkhöz hasonlóan fegyveres szolgálatért használták földjeiket, erdeiket, de *királyi engedély és adomány nélkül nem mehetek el* arról a földről, s mégis megszöktek, úgy, hogy királyi rendelettel vissza kellett őket szerezni a királyi uradalom számára.

A hadifogoly, de fegyveres oláhoktól meg kell különböztetni a *szabad oláhokat*, kiket bolgár vállalkozók, kenézek hoztak be bolgár földről a magyar uradalmak területeire, hogy irtsák az erdőket és telepítsenek maguknak falvakat, használják uraságuk földjeit s ezért fizessék a szokásos, szerződéses csekély haszonbért, urbért, amelynek egy része helyett ingyen munkát végeztek az uraság külön földjein. Ezek az oláhok *épp oly szabadok, mint a magyar szabad telepesek. Jöttek ily telepesek más közeli messze országokból is.*

Az oláhok kétségkívül Olaszországból származnak. Mikor a nyugati gótok végig pusztították Krisztus után 395-ben a Balkán félszigetet egészen a korinthuszi tengeröböl déli partvidékéig s Árkádiáig, olaszországi földesurak nyugatgörgországi birtokaikra telepítették át az Abruzzo o a sz hegyvidékről juhászaikat, pásztoraikat.

Ezek nyájaikat legeltetve folyton vándoroltak, mint a spanyol merinoi juhászok. Sokáig *albánok* *nyelvi hatása* alá kerültek és kevés latin meg görög szavuk mellé sok albán szót vettek föl. A VII. században *szlávok* árasztották el a Balkán félszigetet, a román pásztorok vidékét is, nyelvét is. Szlávok nevezték el őket *vlachok*nak, mi rokon a német *welsch* szóval, a nyugati román népek, olaszok, franciák, stb. közös nevével. Megjegyzendő, hogy ugyanezen nyugati románokat a magyar mind *olasznak* mondta s e szó eredete ugyanaz, mint az oláh névé (vlaci=olaszi, vlachi=olahi, új görögül blachi.) A görög Thesszaliát szlávok nevezték el *Nagy Vlachiának*, Aeoliát pedig *Kis-Vlachiának* a román pásztorokról. Az oláhok vagy románok aztán tovább vándoroltak juhaikkal Macedoniába, Rumeliába, Bulgáriába. Ez utóbbi ország vlachjait II. Bazil császár 1020-ban az oehridai érsek alá rendelte. Komnenosz Elek császár 1091-ben bolgárokból és vlachokból toboroztat sereget. A görög császár oláh harcosai 1164-ben már Halics határánál járnak s ott fogják el Mánuel császár pártütő nagybátyját Andronikoszt. Két évvel utóbb oláhok szolgáltak abban a seregben, mely Mánuel császár parancsára a Fekete-tenger felől támadta meg Magyarországot. Így kerültek az első oláhok Magyarország területére vagy Mánuel, vagy atyja seregével, s aztán mint hadifoglyok, végül nagyobb tömegekben mint bolgár kenézektől vezetett telepések, szabad bérlők. Csak így érthető meg, hogy a magyar románok nyelvében miért van sok albán szó, s hogy miért vannak románok Macedoniában és Dalmáciában. Csak későn, 1234-ben tűnik elő az emlékekben *Ungarorvlachia* Erdélytől délre, a kúnok országában, az Olt folyótól keletre,

hol a magyar király hatalma alatt vajda kormányozza az oláhokat.

A magyar urak és erdélyiek szívesen befogadták a juhászathoz legjobban értő oláhokat. Befogadták még északi Magyarország hegyvidékére is, hol szintén emlegetik a vlachokat az oklevelek. *Az oláhok együtt éltek át a többi magyar, tót, ruthén stb. nyelvű szabad telepesekkel a századok viszonyosságait.* A dunántúli szlovénok, tótok beleolvadtak észrevétlenül a magyarságba. A szélső hegyvidékek lakói megőrizték nyelvöket, szokásaikat. Magyarország törvényei tanuskodnak róla, hogy a *földesurak általában iparkodtak telepeseknek mentő több kedvezményt, terhektől való mentességet szerezni*, mert így annál több telepesök akadt bőségben levő erdeik értékesítésére. Egyes zsarnokok azonban mindig és mindenütt akadnak, ma is, de a társadalom és törvény ezeket mindig rosszalta és üldözte. A népet is föl lehetett izgatni néha, akár jó urai ellen is. *Az oláh nép nyolcadfél száz éve van itt. Ez idő alatt megőrizte nyelvét és senki sem kényszerítette a magyarosodásra. Megőrizte vallását, papjait, keleti szertartásait. Erdély fejedelmei adták nekik az első nyomtatott könyveket. Itt Erdélyben kezdődött a román irodalom. A magyar nemzet 1848 ban minden népnek, a románnak is megadta urbéri földjeinek szabad birtoklását és a választói jogot épp úgy, mint a magyar földmivesnek a negyed telekalapján. A magyar oláh szabadabb, gazdagabb, műveltebb, mint a romániai oláh.*

A magyar ezekért különb halat érdemelt volna az oláh néptől, mint a milyent kapott és kap.